

*Волошанівська Тетяна Володимирівна*

*Національний університет «Одеська юридична академія»,*

*аспірант кафедри кримінального процесу*

## **ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ЯК ГАРАНТІЇ ЇХ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХИСТ**

В процесуальній літературі все частіше гарантіями прав учасників кримінального провадження визнаються власне права цих учасників. Тобто одні права особи розглядаються як гарантії реалізації інших її прав [1, с. 251]. Як відзначає М.М. Видря, наявність права в певній мірі можна розглядати як гарантію [2, с. 7].

З такими твердженнями не погоджується С.О. Александров, за словами якого розуміння суб'єктивного права як міри можливої (дозволеної) поведінки дозволяє зробити висновок, що названа категорія слугує лише підставою кримінального процесуального гарантування [3, с. 13]. В.Д. Адаменко взагалі вважає, що ототожнювати гарантії з правами у корені невірно, оскільки це призводить до змішування і підміни одного поняття іншим [4, с.156].

Все ж таки видається, що думка про визнання одних прав учасників кримінального провадження гарантіями інших прав має право на існування. Як вірно пояснила цей феномен Е.Ф. Куцова, пов'язано це з тим, що учасник кримінального провадження володіє не одним правом, а їх сукупністю. Відповідно право особи виступає як гарантія у тих випадках, коли воно діє як засіб забезпечення іншого (інших) права цієї особи [5, с.129].

Важливими гарантіями права на ефективний захист є окремі права, надані підозрюваному, обвинуваченому чи будь якій іншій особі, права чи законні інтереси якої зазнають обмежень у кримінальному провадженні. Зокрема, такі гарантії права на захист на міжнародному рівні закріплені у п. 3 ст. 6 ЄКПЛ.

Слід відзначити, що відповідні положення Конвенції знайшли своє закріплення безпосередньо в тексті національних джерел права. Так, права кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, гарантовані п. 3 ст. 6 Конвенції, в тій чи іншій мірі відтворюються в ст.ст. 42, 48, 49, 290 та інших нормах КПК України, а саме:

а) право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього (пп. «а» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – право підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують (п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України); ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК, та вимагати відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 КПК (п. 14 ч. 3 ст. 42 КПК України); одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення (п. 15 ч. 3 ст. 42 КПК України);

б) право мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту (пп. «b» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – право на достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ... (ч. 10 ст. 290 КПК України);

в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд (пп. «с» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – право на захист, яке полягає у наданні можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника (ч. 1 ст. 20 КПК України); право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від

захисника в будь-який момент кримінального провадження (п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України);

г) право за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника одержувати юридичну допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя (пп. «с» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – право на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату (ч. 3 ст. 20, п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України);

д) право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення (пп. «d» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – рівне зі стороною обвинувачення право на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг (ч. 2 ст. 22 КПК України); право обвинуваченого брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення, право збирати і подавати суду докази (п. 1 і 2 ч. 4 ст. 42 КПК України);

е) право одержувати безоплатну допомогу перекладача (пп. «е» п. 3 ст. 6 ЄКПЛ) – право підозрюваного, обвинуваченого користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави (п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК України).

Як вбачається з наведеного вище, норми ЄКПЛ щодо гарантій права на захист знайшли своє розширене відображення у КПК України, що можна пояснити тим, що при рецепції положень до вітчизняного процесуального закону використовувались не лише нормативні положення ЄКПЛ, але й практика ЄСПЛ щодо їх тлумачення та застосування. Пункт 3 ст. 6 ЄКПЛ

передбачає обов'язковий мінімум прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, які становлять зміст його права на захист і водночас виступають гарантіями права на справедливий судовий розгляд.

В свою чергу ЄСПЛ розширив та конкретизував вказані права рядом додаткових гарантій. При цьому Суд неодноразово наголошував на тому, що Конвенція покликана гарантувати права, які є «практичними і ефективними», а не просто «теоретичними і ілюзорними» [6], і що обвинувачений має бути в змозі «брати ефективну участь» у процедурах кримінального процесу [7].

Тому на сьогодні як перед законодавцем, так і перед практичними і науковими працівниками стоїть завдання вдосконалення механізму реалізації права на захист особи від кримінального переслідування шляхом закріплення додаткових гарантій цього права з метою забезпечення можливості особи ефективно його реалізовувати.

#### ***Список використаної літератури:***

1. Лобойко Л.М. Методи кримінально-процесуального права : [монографія] / Леонід Миколайович Лобойко – Д. : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2006. – 352 с.
2. Выдря М.М. Гарантии прав участников процесса в судах первой и второй инстанции: автореф. дис. на соискание науч. степ. доктора юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика» / М.М. Выдря. – М., 1967. – 29 с.
3. Александров С. А. Правовые гарантии возмещения ущерба в уголовном процессе : учеб. пособие / С. А. Александров. – Горький : Горьковск. высш. шк. МВД СССР, 1976. – 124 с.
4. Адаменко В. Д. Сущность и предмет защиты обвиняемого / В. Д. Адаменко. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1983. – 158 с.

5. Куцова Э. Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цель, содержание) / Э. Ф. Куцова. – М. : Юрид. лит., 1973. – 200 с.
6. Artico v. Italy (1981) 3 EHRR 1; Airey v. Ireland (1979) 2 EHRR 305; ECtHR, 9 October 2008, Moiseyev v. Russia, No.62936/00, para. 209; i ECtHR 24 September 2009, Pishchalnikov v. Russia, No. 7025/04, para. 66.
7. Ekbetani v. Sweden (1991) 13 EHRR 504, i Stanford v. UK A/282 (1994).